

In toenemende mate worden we online geconfronteerd met verruwing en intimidatie. Het is een van de neveneffecten van de 'vierde industriële revolutie' (Schwab, 2017) en illustreert dat met de groeiende inzet van digitale technologieën de grenzen vervagen tussen de fysieke en de digitale wereld. Die ontwikkeling is niet terug te draaien. Ze roept fundamentele politieke en ethische vragen op, onder andere over de vrijheid van meningsuiting en wanneer de grenzen van het aanvaardbare worden overschreden, soms met zeer ernstige gevolgen. Het is zaak daarover in gesprek te blijven en mogelijke schadelijke gevolgen te voorkomen. Betrouwbare feiten zijn een noodzakelijk startpunt.

Deze publicatie biedt informatie over omvang en aard van online seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksuele intimidatie. Recent kregen verschillende incidenten aandacht, variërend van zogeheten 'bangalijsten'¹ bij de Groningse studentenvereniging Vindicat (Koolhof, 2016; zie ook pag. 7) tot naaktfoto's en -filmpjes die zonder toestemming worden verspreid (soms eindigend in zelfmoord van de afgebeelde), seksistische objectivering van vrouwen op sites als *GeenStijl* of *Dumpert*, en oproepen tot geweld tegen (overwegend vrouwelijke) critici van dit seksisme. Vrouwen, en vooral meisjes, blijken het vaakst het doelwit en vormen de grootste risicogroep voor ernstige vormen van online intimidatie, maar ook jongens kunnen het slachtoffer worden (Römkens, De

Jong & Harthoorn, 2014). Seksualiteit is van oudsher een domein dat ook wordt gebruikt om sociaal en cultureel gezien macht uit te oefenen, zeker over vrouwen. Dit kan per culturele gemeenschap, zowel in Nederlandse als in migrantengemeenschappen verschillen.

Wat is online seksueel grensoverschrijdend gedrag en online seksuele intimidatie? Hoe vaak komt het voor? Wie treft het en wat zijn de gevolgen voor betrokkenen? Omdat de grenzen vervagen tussen de offline en online werkelijkheid, vooral bij jongeren, is het een fenomeen met veel gezichten en is het geven van een sluitende definitie lastig. Het is niet altijd duidelijk hoe het virtuele domein, en wat daar online aan tekst en beeld voorbijkomt, zich verhoudt tot de sociale realiteit offline en de concrete intermenselijke interactie.

Op basis van een literatuurstudie zijn verschillende vormen van online seksuele intimidatie te onderscheiden. Deze worden kort toegelicht, gevolgd door een algemene omschrijving van het verschijnsel en een indicatie van de omvang. Ook de gevolgen voor slachtoffers en enkele veelbelovende interventies komen aan bod. Tot slot volgen aanbevelingen voor professionals bij de politie, in de zorg en het onderwijs en voor beleidsmakers.

atria

Kennisinstituut
voor Emancipatie en
Vrouwengeschiedenis

Geen Stijl

Begin mei 2017 reageerden ruim 100 opiniemakers tegen online seksuele intimidatie door de website *GeenStijl* en de zogenaamde reaguurders op de betreffende website. *GeenStijl* plaatste een foto van een journaliste op de site, met de vraag: "Zou u haar doen? Graag alleen antwoorden met seksuele complimentjes." Honderden mannen reageerden hier op een seksistische manier op. De opiniemakers riepen bedrijven op niet meer te adverteren op de website. De opiniemakers werden ervan beschuldigd de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting in te perken.

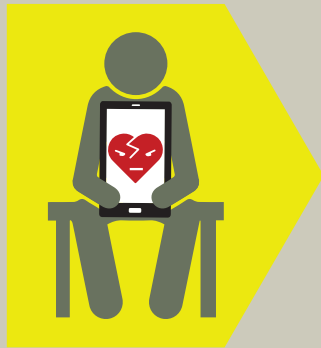
Vormen van online seksuele intimidatie

Sexting zonder toestemming

De term *sexting* is een samenvoeging van 'seks' en 'texting'. (Zelfgemaakt) seksueel getint beeldmateriaal (foto's en/of filmpjes) of berichten worden in vertrouwen verstuurd, bijvoorbeeld naar de partner. Het beeldmateriaal wordt vervolgens zonder toestemming verder verspreid, en kan nog jarenlang wereldwijd blijven circuleren (Englander, 2015).

Wraakporno

Een variant van *sexting*, waarbij wraak het motief is, veelal na het verbreken van een relatie. Seksueel getint beeldmateriaal wordt zonder toestemming van de afgebeelde persoon via sociale media met derden gedeeld, soms in combinatie met gedetailleerde persoonlijke informatie (Thompson & Morrison, 2013).

Sextortion

Een samenvoeging van 'seks' en 'extortion'. Bij *sextortion* wordt het (vaak onder valse voorwendselen) verkregen seksueel getint beeldmateriaal gebruikt als chantagemiddel. Slachtoffers worden bijvoorbeeld overgehaald om zich te ontkleden voor hun webcam, waarbij de dader dit beeldmateriaal opslaat. Daarna dreigt de dader het materiaal te delen indien er niet een bepaalde dienst wordt verleend, zoals het verrichten van seksuele handelingen (online) of het geven van geld (Wolak & Finkelhor, 2016).

Grooming

Via internet benaderen volwassenen - meestal mannen - minderjarigen en proberen hun vertrouwen te winnen (ook wel online kinderlokken genoemd). De intenties van de daders zijn seksueel van aard. Het uiteindelijke doel is de jongere over te halen tot een vorm van 'cyberseks'² of een ontmoeting met als doel seksueel contact. Dit kan gepaard gaan met fysieke of psychische dwang (Berson, 2003). Het wordt onder andere ook gebruikt om jonge vrouwen voor prostitutie (en mensenhandel) te ronselen (Kaan-dorp & Blaak, 2013).

Online verspreiden van beelden van seksueel geweld

Bij deze vorm wordt technologie gebruikt om de gedwongen seksuele handelingen onder een groter publiek bekend te maken. Het gevolg daarvan is dat de vernedering voor het slachtoffer en dus schade groter wordt. Een voorbeeld hiervan is een verkrachting die wordt gefilmd en *live* gedeeld via facebook ('Facebook Live', 2014).

Ongevraagd toesturen of plaatsen van online seksueel getinte berichten

Het kan gaan om seksueel getinte roddels, getreiter of pesten. Het motief is het seksualiseren en seksueel objectiveren van vrouwen (vaak gekoppeld aan kritiek op het uiterlijk en/of vernederen). In het geval van 'slutshaming' wordt een vrouw uitgemaakt voor bijvoorbeeld 'slet' of 'hoer' (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

Gender, geweld en seksuele intimidatie

Bij online seksuele intimidatie gaat het om uitingen van seksueel intimiderend of agressief gedrag, via of met behulp van communicatietechnologie (zoals internet of sociale media) (Henry & Powell, 2016). In Europees onderzoek van de European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) wordt de volgende definitie van online seksuele intimidatie gehanteerd: *het ontvangen van ongewenste, beledigende, seksueel getinte e-mails of sms-berichten of het meemaken van ongepaste seksuele toenaderingen via sociale media of online chatrooms* (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014³).

Bij online seksuele intimidatie gaat het om een continuüm van gedragingen die verschillen in aard en ernst, waarbij de meningen variëren over wat wel of niet sociaal of juridisch toelaatbaar is. Zo blijkt uit een Europees survey naar opvattingen over geweld dat 14% van de Nederlanders vindt dat het versturen van seksueel expliciete e-mails of berichten niet door de wet verboden zou moeten worden (European Commission, 2016).

Het is dus met het oog op de helderheid van de verschillen relevant om niet alle vormen van online seksuele intimidatie zonder meer als fysiek en/of seksueel geweld te benoemen, wat onverlet laat dat het grensoverschrijdend is. Dit roept de vraag op over hoe dit juridisch te kwalificeren. Wel wordt duidelijk dat in een deel van de gevallen de online intimidaties de dreigende opmaat zijn voor fysiek en/of seksueel geweld dat in een later stadium daadwerkelijk wordt uitgevoerd.

Uit de oververtegenwoordiging van vrouwen en meisjes als doelwit van seksuele intimidatie – ongeacht of het on- of offline gebeurt – blijkt dat genderbepaalde stereotype beelden en ongelijkheden een grote rol spelen. Deze kunnen per cultuur verschillen. Het onderstreept de noodzaak dat de Nederlandse overheid gendersensitieve preventie maatregelen ontwikkelt, zoals verplicht volgens de Istanbul Conventie⁴ die sinds maart 2016 van kracht is. Een cultuur-sensitieve blik is hierbij noodzakelijk.

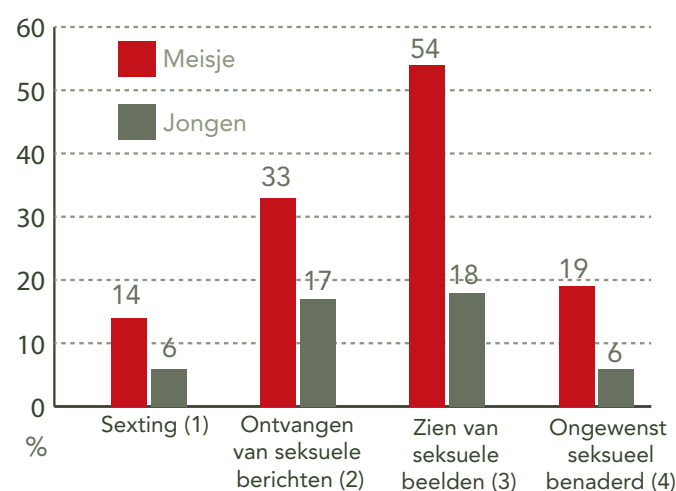
Hoe vaak komt het voor?

De omvang van ongewenste online seksuele gedragingen laat zich moeilijk in een cijfer vastleggen, omdat deze gedragingen naar aard en ernst verschillen. Nederlands en internationaal onderzoek naar ervaringen met online seksueel geweld en/of seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft zich overigens vooral gericht op kinderen en jongeren.

In een representatief onderzoek naar seksuele gezondheid onder ruim 20.000 jongeren kwam naar voren dat 14% van de meisjes en 6% van de jongens (leeftijd 12-25 jaar) tenminste één ervaring met sexting heeft gehad die ze vervelend vonden (Rutgers & Soa

Aids Nederland, 2017). Verschillen tussen meisjes en jongens komen ook in andere onderzoeken aan het licht (zie figuur 1). In een Nederlands onderzoek onder zesduizend jongeren is gevraagd naar ervaringen met ongewenste blootstelling aan seksueel beeldmateriaal en online toenaderingen, en naar online communicatie die zij als vervelend hadden ervaren (bij de online toenaderingen kon, maar hoeft niet, sprake zijn van *grooming*) (Kerstens & De Graaf, 2012). Meisjes hadden méér dan jongens via sociale media te maken met seksueel grensoverschrijdend gedrag, zoals seksuele insinuaties nadat zij sexy foto's van zichzelf op internet hadden gezet. Ook vonden zij seksueel getinte communicatie en uitnodigingen voor een *live* ontmoeting vaker vervelend dan jongens.

Figuur 1: Seksueel getint beeldmateriaal en ongewenste communicatie door jongeren als vervelend ervaren

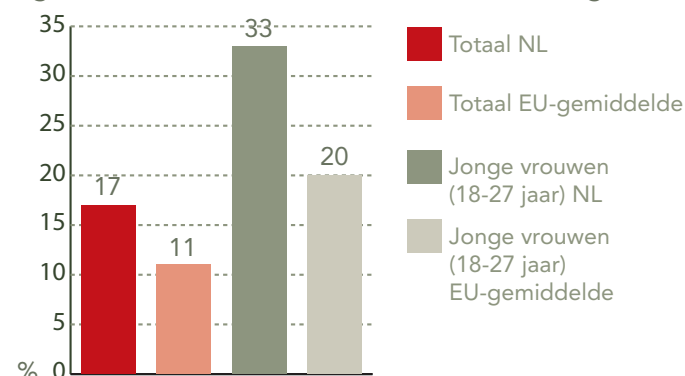
(1) Rutgers 2017, (2) Livingstone & Smith 2014, (3) Kerstens en De Graaf 2012, (4) Baumgartner, Valkenburg & Peter, 2010

In eerder Nederlands onderzoek waren driemaal zoveel meisjes als jongens (19% versus 6%, leeftijd van 12 tot 18 jaar) tenminste eenmaal ongewenst seksueel benaderd via internet (Baumgartner, Valkenburg & Peter, 2010). Internationale onderzoeken wijzen erop dat meisjes tot drie keer zo vaak het doelwit zijn van seksueel getinte en ongewenste toenadering. In Deens onderzoek onder scholieren gaf 16% van de meisjes (14-17 jaar) en 5% van de jongens aan dat ze ongewenst seksueel waren benaderd (Helweg-Larsen, Schütt, & Larsen, 2012). Een Amerikaans onderzoek (onder vrouwen en mannen vanaf 15 jaar) liet zien dat 10% van de vrouwen versus 5% van de mannen ooit slachtoffer was geweest van online seksuele intimidatie (Lenhart, Ybarra & Price-Feeney, 2016). Verschillen in beleving tussen meisjes en jongens kwamen ook naar voren in een Europees onderzoek onder 11- tot 16-jarigen. Meisjes die online seksuele beelden zagen ervoeren dit vaker dan jongens als vervelend. Dit gold ook voor het ontvangen van seksuele berichten: tweemaal zoveel meisjes als jongens (33% versus 17%) hadden dit als vervelend ervaren (Livingstone & Smith, 2014).

Bevindingen uit surveyonderzoek onder vrouwen

Het meest recente Europese onderzoek onder vrouwen naar ervaringen met geweld (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014) laat zien dat online seksuele intimidatie een groot probleem is, ook in Nederland (Römkens, De Jong & Harthoorn, 2014). Eén op de zes (17%) Nederlandse vrouwen rapporteerde ongepaste seksuele toenaderingen te hebben meegemaakt en/of ongewenste seksueel getinte berichten te hebben ontvangen via sociale media, tegenover 11% gemiddeld in de EU. Dat het een groeiend probleem is lijkt af te leiden uit de hogere rapportering door jongere vrouwen. Onder de 27 jaar meldde een derde van de vrouwen in Nederland dit te hebben ervaren, tegenover 20% gemiddeld in de EU. Het kan echter ook duiden op minder intensief gebruik van sociale media in hogere leeftijdsgroepen.

Figuur 2: Online seksuele intimidatie ooit meegemaakt

Bron: European Union Agency for Fundamental Rights, 2014

Gevolgen voor slachtoffers

Online seksuele intimidatie kan, afhankelijk van de aard en de frequentie, uiteenlopende psychische, fysieke en financiële gevolgen hebben die ook variëren in aard en ernst.

Psychische gevolgen

Angst, depressie en stress zijn vooral bij vrouwen veel voorkomende gevolgen van online seksuele intimidatie (Lenhart, Ybarra & Price-Feeney, 2016; Mitchell, Ybarra & Finkelhor, 2007). Slachtoffers ervaren een gevoel van machteloosheid, omdat ze weinig kunnen doen om de intimidatie te beëindigen. Als ze ook niet weten wie de dader is – in theorie kan dan iedereen op straat de dader zijn – leven zij vaak in angst (Van Royen, Poels & Vandebosch, 2016). Vooral bij *sextortion* voelen de slachtoffers zich gevangen in het ‘spel’ van de dader en weten ze niet wat de volgende aanval is.

Daarnaast overheersen vaak schaamte en schuldgevoel bij vrouwelijke slachtoffers. Dit wordt mede veroorzaakt door *victim blaming*: slachtoffers worden beschuldigd, ook in situaties waarin zij zelf geen aandeel hadden in het ongewenste gedrag. Het slachtoffer zou bijvoorbeeld ‘provocerend gedrag’ hebben vertoond of ‘er zelf om gevraagd hebben’. Niet alleen is dit een veel

gehoord geluid via sociale netwerken en de media, ook hulpverleners en politie wekken soms die suggestie (Halder & Jaishankar, 2011). Deze secundaire victimisatie vergroot het risico op trauma, depressie en sociale isolatie. Uit angst voor *victim blaming* zijn slachtoffers geregeld minder bereid om een incident te rapporteren (Gracia, 2014; Suarez, & Gadalla, 2010).

Fysieke gevolgen

Online seksuele intimidatie kan leiden tot slaapproblemen, eetstoornissen en middelenmisbruik. Ernstige en herhaalde intimidatie kan zelfs zelfmoord tot gevolg hebben, zoals in het geval van Amanda Todd, een Canadees meisje dat jarenlang via sociale media seksueel werd geïntimideerd en gehanteerd, tot zij op 15-jarige leeftijd zelfmoord pleegde. Online seksuele intimidatie wordt soms offline voortgezet, waardoor de gevolgen voor het slachtoffer nog ernstiger kunnen worden (Hinduja & Patchin, 2008).

Economische gevolgen

Mede door de psychische en fysieke gevolgen, kan online seksuele intimidatie ook economische gevolgen hebben. Door verzuim en/of motivatieproblemen lopen slachtoffers vast in hun baan of opleiding. Online seksuele intimidatie kan ook gevolgen hebben voor een toekomstige baan. Werkgevers kunnen online zoeken naar informatie over sollicitanten. Wanneer zij op seksueel getint beeldmateriaal stuiten, is de kans groot dat ze deze persoon afwijzen (Salter, 2016). Aangezien vooral vrouwen en meisjes relatief vaak met online seksuele intimidatie worden geconfronteerd, zijn zij extra kwetsbaar in hun opleiding en op de arbeidsmarkt.

Aanpak en preventie

Signaleren

Het is van groot belang dat professionals, zowel in het onderwijs als in de zorg en bij de politie, online seksuele intimidatie (vroegtijdig) signaleren om het op een effectieve manier aan te kunnen pakken. Professionals beschikken over onvoldoende kennis over dit onderwerp. Daarom is scholing van groot belang (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014). Maar ook de schaamte onder slachtoffers, en het feit dat zij minder vaak bereid zijn om een incident te melden, bemoeilijken de signalering. Een taboe op seksualiteit binnen sommige culturen en religies kan een extra belemmering vormen om een incident te melden⁵. De opsporing van daders is problematisch, omdat zij anoniem te werk gaan en er meestal voor zorgen dat ze niet traceerbaar zijn. Daarnaast heeft een slachtoffer vaak te maken met meerdere daders: bijvoorbeeld de dader die de naaktfoto in eerste instantie heeft verspreid, maar ook degene(n) die de foto delen/verspreiden of op een manier op het materiaal reageren die schadelijk is voor de afgebeelde. Dit maakt opsporing en veroordeling nog complexer.

Preventie: veelbelovende interventies

Preventie van online seksuele intimidatie is van belang, omdat voorkomen beter is dan genezen. De Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen stelt dat in het kader van seksuele en relationele vorming binnen het basis- en voortgezet onderwijs structureel aandacht dient te worden besteed aan online seksuele intimidatie (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2017).

Daarnaast kunnen ook specifieke interventies worden ingezet ter preventie. De Databank Effectieve Sociale Interventies van Movisie en de Databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut bevatten een aantal interventies die als doel hebben online seksuele intimidatie te voorkomen (zie figuur 3). De interventies richten zich allemaal op jongeren. Eén interventie is daadwerkelijk effectief bevonden (Lang Leve de Liefde⁶), de andere interventies zijn veelbelovend. De meeste interventies richten zich vooral op sexting en in mindere mate op de andere vormen van online seksuele intimidatie.

Figuur 3: Veelbelovende interventies gericht op het voorkomen van online seksuele intimidatie

Interventie	Omschrijving	Doel	Doelgroep
Romeo	Een ambulante individueel programma van 12 bijeenkomsten met thema's rondom seksualiteit, relaties, liefde en risico's van het internet.	Het versterken van de seksuele interactiecompetentie om herhaling te voorkomen.	Jongens van 12-18 jaar die seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen.
Julia	Een individueel ambulante programma van 24 bijeenkomsten rondom seksualiteit, relaties, liefde en risico's van het internet.	Het bevorderen van een gezonde seksuele ontwikkeling en zo het risico op herhaling en/of slachtofferschap van een loverboy te verkleinen.	Meisjes van 13-19 jaar die seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt of signalen daarvan vertonen
Can you fix it?	Een game waar leeftijdsgenoten in situaties met een seksueel karakter terecht komen. Zij beïnvloeden hoe het fragment (bijv. over sexting) afloopt.	Het verminderen van seksueel grensoverschrijdend gedrag.	Jongeren van 12-18 jaar
Vlaggensysteem	Het biedt professionele opvoeders handvatten om seksueel gedrag adequaat te beoordelen, het bespreekbaar te maken en om gepast te reageren.	Het voorkómen en terugdringen van seksueel grensoverschrijdend gedrag.	Kinderen en jongeren
Girls' talk	Een intensieve seksespecifieke groepscoachingmethodiek van 8 bijeenkomsten begeleid door twee vrouwelijke begeleiders.	Bevordering van seksuele gezondheid en gezond seksueel gedrag.	Laagopgeleide meisjes van 14-18 jaar met diverse etnische achtergronden
Lang Leve de Liefde	Een effectief lespakket over liefde, relaties, seksualiteit en veilig vrijen	Het bevorderen van de seksuele gezondheid en het voorkómen van ervaringen met grensoverschrijdend gedrag, ongewenste zwangerschap en soa/hiv besmetting	Leerlingen in de onderbouw en bovenbouw van het Voortgezet onderwijs
Liefde is...voor meisjes	Vier voorlichtingslessen waarin door o.a. reflectie, oefeningen en actieve informatieverwerking o.a. de thema's Seksuele identiteit en Sociale media aan de orde komen	Het vergroten van kennis, het aannemen van een positieve attitude en het aanleren van vaardigheden, t.a.v. prettige, gewenste en veilige relaties en seksualiteit	Meisjes van 13-16 jaar uit de tweede en derde klas van het voortgezet onderwijs.

Naast bovenstaande interventies bestaan er ook diverse websites die als doel hebben jongeren, ouders en professionals te informeren over de gevaren van het internet, zoals *Mijn Kind Online* en *Sense*.

Wetgeving

Het maken of verspreiden van seksueel getint beeldmateriaal van jongeren onder de 18 jaar is strafbaar, omdat dit als kinderporno geldt⁷. Om dezelfde reden is ook *grooming* strafbaar⁸. Er is geen apart wetsartikel in het Wetboek van Strafrecht voor online seksuele intimidatie. Dit maakt het vervolgen

ervan lastig. Op dit moment kan het gedrag worden gekwalificeerd als smaad, laster of afpersing^{9,10}. Andere relevante wetsartikelen die gebruikt worden betreffen discriminatie of bedreiging. Dit dekt echter niet altijd de lading.

Aanbevelingen

Onderzoek

- Er is meer **onderzoek** nodig naar online seksuele intimidatie in Nederland. Inzicht in de aard, omvang en genderverschillen is van belang om het probleem beter in kaart te brengen en aan te pakken.

Beleid en wetgeving

- Online seksuele intimidatie treft vrouwen en meisjes disproportioneel vaak en wordt voor zover nu bekend meer door jongens en mannen dan door meisjes en vrouwen gepleegd, daarom is **gender-sensitief preventiebeleid** urgent. Onder de Istanbul Conventie ligt hier een verplichting voor de Nederlandse overheid. Een cultuursensitieve benadering is hierbij van belang.
- Om online seksuele intimidatie aan te pakken is het van belang dat de huidige **wetgeving** aangescherpt wordt. Dit zou de aangiftebereidheid van slachtoffers kunnen vergroten en potentiële daders kunnen afschrikken. Hiermee wordt ook een norm gesteld dat online seksuele intimidatie niet wordt getolereerd.
- In het overheidsbeleid ter bevordering van **cybersecurity** dient de aanpak van online seksuele intimidatie te worden meegenomen.

Aanpak

- Het is van belang dat verschillende professionals, zowel in het onderwijs en de hulpverlening als bij de politie, **getraind** worden om online seksuele intimidatie tijdig te signaleren én aan te pakken. Het doorbreken van secundaire victimisatie is daarbij een eerste belangrijke stap. Ook is het van belang dat er een samenwerking ontstaat om online seksuele intimidatie effectief en met oog voor relevante genderverschillen aan te pakken.
- Primaire preventie (voorkomen van online seksuele intimidatie) en secundaire preventie (het eerder stoppen) zijn van cruciaal belang. De **interventies** beschreven in deze factsheet kunnen daarbij behulpzaam zijn. De meeste interventies richten zich op *sexting* en niet op de andere vormen van online seksuele intimidatie. Het is aan te bevelen nieuwe interventies te ontwikkelen en bestaande effectieve en veelbelovende interventies breder in te zetten. Daarnaast is het van belang om de effectiviteit van deze interventies nader te onderzoeken.
- Maatschappelijke **bewustwording** is essentieel om het probleembesef onder burgers, zowel jongeren als volwassenen, te doen groeien. Het is belangrijk om met elkaar de nieuwe norm uit te dragen dat online seksuele intimidatie niet getolereerd mag worden en dat we respectvol met elkaar omgaan. Hiervoor is nodig dat jongeren worden geïnformeerd over de potentiële gevaren van sociale media, hoe zij zich beter hiertegen kunnen beschermen en hoe online seksuele intimidatie te voorkomen is. Hier ligt een voorlichtende taak voor de overheid, maar ook voor het onderwijs en de media.

Referenties

- Aantal meldingen online seksueel misbruik in 2016 toegenomen (2016, 6 februari). Verkregen van <https://www.helpwanted.nl/wp-content/uploads/2017/02/Publicatie-jaarcijfers-Helpwanted-2016.pdf>.
- Baumgartner, S., Valkenburg, P., & Peter, J. (2010). Unwanted online sexual solicitation and risky sexual online behavior across the lifespan. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(6), 439-447.
- Berson, I. (2003). Grooming cybervictims: The psychosocial effects of online exploitation for youth. *Journal of School Violence*, 2(1), 5-18.
- Clerkx, M., De Groot, R., & Prins, F. (red.) (2011). *Grensoverschrijdend gedrag van pubers*. Apeldoorn: Garant.
- Englander, E. (2015). Coerced sexting and revenge porn among teens. *Bullying, Teen Aggression & Social Media*, 1(2), 19-21.
- European Commission (2016). Special Eurobarometer 449. Report Gender-based Violence. Verkregen van <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2115>.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2014). Violence against women: An EU-wide survey – Main results report. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
- Facebook Live 'broadcasts gang rape' of woman in Sweden. (2014, 23 januari). Verkregen van <http://www.bbc.com/news/world-europe-38717186>.
- Gracia, E. (2014). Intimate partner violence against women and victim-blaming attitudes among Europeans. *Bulletin of the World Health Organization*, 92(5), 380-381.
- Halder, D., & Jaishankar, K. (2011). Cyber gender harassment and secondary victimization: A comparative analysis of the United States, the UK, and India. *Victims & Offenders*, 6(4), 386-398.
- Helweg-Larsen, K., Schütt, N., & Larsen, H. (2012). Predictors and protective factors for adolescent Internet victimization: results from a 2008 nationwide Danish youth survey. *Acta paediatrica*, 101(5), 533-539.
- Henry, N., & Powell, A. (2016). Technology-Facilitated Sexual Violence. A Literature Review of Empirical Research. *Trauma, Violence & Abuse*. Doi:10.1177/1524838016650189.
- Hinduja, S., & Patchin, J. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant behavior*, 29(2), 129-156.
- Kaandorp, M. & Blaak, M. (2013). *Kinderhandel in Nederland. De aanpak van kinderhandel en de bescherming van minderjarige slachtoffers in Nederland*. Voorburg/Leiden: Unicef/ Defence for Children – ECPAT
- Kerstens, J., & De Graaf, H. (2012). Jongeren en online seksuele activiteiten. In: J. Kerstens en W. Stol (red.), *Jeugd en Cybersafety. Online slachtoffer-en ouderschap onder Nederlandse jongeren*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Koolhof, K. 'Bangalijst' met Groningse studentes uitgelekt. (2016, 23 september). Verkregen van <http://www.ad.nl/lifestyle/bangalijst-met-groningse-studentes-uitgelekt~a7dd7f14/>
- Lenhart, A., Ybarra, M., Zickuhr, K., & Price-Feeney, M. (2016). *Online Harassment, Digital Abuse, and Cyberstalking in America*. New York: Data & Society Research Institute.
- Livingstone, S., & Smith, P. (2014). Annual Research Review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: the nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *Journal of child psychology and psychiatry*, 55(6), 635-654.
- Mitchell, K., Ybarra, M., & Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child maltreatment*, 12(4), 314-324.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2014). *Op goede grond – De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Römkens, R., De Jong, T., & Harthoorn, H. (2014). *Geweld tegen vrouwen. Europese onderzoeksgegevens in Nederlandse context*. Amsterdam, Nederland: Atria.
- Rutgers en Soa Aids Nederland (2017). Belangrijkste conclusies Seks onder je 25e 2017. Verkregen van [http://seksonderje25e.nl/files/uploads/Seks%20onder%2025%202017%20samenvatting%20\(2\).pdf](http://seksonderje25e.nl/files/uploads/Seks%20onder%2025%202017%20samenvatting%20(2).pdf).
- Salter, M. (2016). Privates in the online public: Sex (ting) and reputation on social media. *New media & society*, 18(11), 2723-2739.
- Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*. United Kingdom: Penguin Books Ltd.
- Suarez, E., & Gadalla, T. M. (2010). Stop blaming the victim: A meta-analysis on rape myths. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(11), 2010-2035.
- Thompson, M. P., & Morrison, D. J. (2013). Prospective predictors of technology-based sexual coercion by college males. *Psychology of violence*, 3(3), 233-246.
- Van Royen, K., Poels, K., & Vandebosch, H. (2016). Help, I am losing control! Examining the reporting of sexual harassment by adolescents to social networking sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(1), 16-22.
- Wolak, J., & Finkelhor, D. (2016). Sextortion: Findings from a survey of 1,631 victims. *Durham, NH: Crimes Against Children Research Center*.

Bangalijsten

Een Groningse studente belandde net als andere vrouwelijke eerstejaars studenten op een 'bangalijst'¹ die rondging op de universiteit. Daarna ging de slutshaming op social media en offline verder. Ook werden haar contactgegevens gedeeld en kreeg ze vervelende telefoontjes van wildvreemden. Nadat ze een protestvideo maakte tegen slutshaming die viral ging, kreeg ze nog vaker te maken met intimidatie.

Meer informatie over (het melden van) online seksuele intimidatie is te vinden op:

- www.rutgers.nl/nieuws-opinie/nieuwsarchief/sexting-voorlichting-belangrijk
- www.sense.info/
- www.qpido.nl/meisjes/sexting/
- www.helpwanted.nl/
- www.vraaghetdepolitie.nl/seks-en-loverboys/naaktfotos-en-filmpjes/wat-kan-ik-doen-als-mijn-naaktfoto-verspreid-is.html
- www.seksuelevorming.nl/themas/seks-en-de-media/lesgeven-over-dit-thema
- www.meldknop.nl/
- www.meldpunt-kinderporno.nl/
- www.mijnkindonline.nl/

Voor deze factsheet is gebruik gemaakt van de belangrijkste uitkomsten van (inter-)nationaal wetenschappelijke onderzoek. De onderzoekers analyseerden artikelen uit Nederland, Europa, de VS, Canada en Australië die zijn gepubliceerd tussen januari 2010 en november 2016. De volgende zoektermen zijn gebruikt: 'cyber', 'social media', 'online', 'virtual', 'smart phones', 'internet', 'social networking' in combinatie met 'harassment', '(sexual) violence', 'sexual force', 'trespassing', '(virtual) threats', 'non-consensual sex' en met 'gender (differences)', 'male/female', 'transgender', 'gender identity', 'LHBTI', 'sexual orientation', 'sexual preference' in PubMed en GoogleScholar.

Daarnaast is gebruik gemaakt van informatie van Rutgers kenniscentrum seksualiteit, van diverse websites voor professionals, ouders en jongeren over online communicatie, en van databanken van het Nederlands Jeugdinstituut en Movisie waar effectieve interventies zijn verzameld.

Noten

¹ Een 'bangalijs' is een lijst waarop vrouwen staan gerangschikt naar hun vermeende seksuele prestaties.

² Het communiceren met anderen over seks, waarbij erotisch beeldmateriaal of tekst kan worden uitgewisseld of gebruik gemaakt kan worden van een webcam om seksuele handelingen te verrichten (Clerkx, De Groot, & Prins, 2011).

³ FRA onderscheidt *sexual harassment* van *sexual violence*, een onderscheid dat ook wordt beschreven in deze publicatie.

⁴ The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/home>

⁵ Recent is het aantal meldingen toegenomen, mogelijk omdat slachtoffers anoniem kunnen melden. (Aantal meldingen online seksueel misbruik in 2016 toegenomen, 2016).

⁶ Bij de uitvoering zijn Rutgers, Soa Aids en GGD betrokken. De effectstudie naar Lang Leve de Liefde is uitgevoerd door Maastricht University. Meer informatie is te vinden op <http://langlevedeliefde.nl/>.

⁷ Wetboek van Strafrecht Art. 240b.

⁸ Wetboek van Strafrecht, Art. 248e.

⁹ Wetboek van Strafrecht, Art. 261.

¹⁰ www.vraaghetdepolitie.nl/seks-en-loverboys/naaktfotos-en-filmpjes/wat-kan-ik-doen-als-mijn-naaktfoto-verspreid-is.html

Colofon

© Atria, juli 2017

Auteurs: Renée Römken, Jamila Mejdoubi, Tim de Jong

E: info@atria.nl

T: (020) 665 08 20

Bezoekadres:

Vijzelstraat 20

1017 HK Amsterdam

Kennisinstituut
voor Emancipatie en
Vrouwengeschiedenis

atria

Atria zet zich in voor gelijke behandeling en gelijke kansen voor meisjes en vrouwen in hun sociale en culturele diversiteit. Als kennisinstituut verzamelt, beheert en deelt Atria het erfgoed van vrouwenbewegingen, onderzoeken we de huidige positie van vrouwen in de samenleving en geven we advies voor toekomstig beleid.

 [atriakennisinstituut](https://www.facebook.com/atriakennisinstituut)

 [@AtriaNieuws](https://twitter.com/AtriaNieuws)

www.atria.nl